

Jo Komkommer

De terugkeer van de charlatan

INHOUD

De eenzaamheid van Verbier 9

Het meisje met het tennisracket 56

Bruno Berlingo 70

Droevig is deze wereld 94

Cap-Haïtien Blues 94

De naam is Joe Pepino 108

Hotelgesprekken 112

Maria Van Dam 114

De tweede rijkste man ter wereld 118

Een tedere anarchist 130

Hotelreceptionist nostalgicus 153

Een internettovenaar uit Bagdad	170
Trippen met Jo!	173
<i>Hollywood Hopeful</i>	184
Het regent nooit in Noord-Albanië	197
De ballerina van café De Belg	210
De rugzak van Maarten Vangramberen	232
Drie antroposofen op de kale berg	245
De terugkeer van de charlatan	260
De laatste noot van de pianiste	275
Op zoek naar de verloren tijd van hop	289
Wat ik niet zal missen / Wat ik zal missen	327

DE EENZAAT VAN VERBIER

‘Weten jullie wat de mooiste jaren van mijn leven waren? De jaren dat ik als kind in Indonesië in een jappenkamp gevangen zat. *Toen* was ik pas echt gelukkig, zeker als je het vergelijkt met mijn huidige leven in dit rotland van jullie!’

Hoe vaak hoorde ik vaders rokerige basstem deze dwarse oprisping aan de eettafel niet verkondigen – zeker als de wereld in het algemeen en zijn familie in het bijzonder hem weer eens weigerden te begrijpen – en het tekende hem ten voeten uit. Ongrijpbaar. Excentriek. Buiten de lijnen kleurend.

Meestal bestond zijn avondmaal uit een bord witte rijst en een halve pot sambal, wat allemaal in enkele gulzige happen naar binnen werd geschrokt, want tegen de sleur van het herkauwen was zijn tere zenuwstelsel niet bestand. Na zijn wanhoopskreet over zijn idyllische kindertijd in een concentratiekamp in de gordel van smaragd volgde steevast een gedecideerd: ‘En nu ben ik het beu!’ Hierop gooide hij zijn servet op tafel, gordde zijn sarong vaster rond zijn middel en vertrok met een door alcohol aangevuurde tred naar boven, waar stapels boeken op hem lagen te wachten die poorten naar werelden openden waarin hij meer zielsverwanten aantrof dan bij ons aan de eettafel.

Vader koketteerde graag met zijn cynisme, maar diep in hem schuilde een romanticus die te fijnbesnaard was om zonder pantser de wereld aan te kunnen. Tijdens het oplepelen van de sambal liet hij enigmatische stiltes vallen in de hoop dat wij zouden begrijpen dat niemand op de wereld harder onder weltschmerz te lijden had dan Jacques-Henri Komkommer.

Ergens bezegelde de tegenstelling tussen zijn voor- en achternaam zijn lot om als een dolende kosmopoliet overal en nergens thuis te horen. Bij welk gezelschap hij zich ook aansloot, telkens voelde hij zich een buitenstaander. Zoals een kameleon nam vader steeds andere schutkleuren aan, maar dan nooit die van de groep waar hij op dat moment toevallig deel van uitmaakte. Onder joden was hij een atheïst, onder Nederlanders een Belg, onder Vlamingen een Franstalige, onder kunstenaars een liberaal, onder ondernemers een anarchist, en onder anarchisten een onberispelijke burgerman.

Tussen de witregels van de stilte kon een goed verstaander een bewogen leven aflezen. Zeker het eerste kwart verliep kleurrijker dan menig jongensboek en was, indien opgetekend door een lyrische negentiende-eeuwse Duitser, bij momenten verdrietiger dan de poëzie van suïcidale dichters.

Jacques-Henri Komkommer werd op 21 april 1938 in Batavia – het huidige Jakarta – geboren als enig kind van de Amsterdamse diamantair Jozef Komkommer en de Zwitserse diva Jacqueline Stoeder. Zijn eerste jaren verliepen voorspoedig. De familie was niet rijk, maar wel bemiddeld, en er was veel huispersoneel om erop toe te zien dat het de jonge Jacques aan niets ontbrak. Van die eerste jaren herinnerde hij zich weinig behalve een groot gevoel van geborgenheid. Maar op de achtergrond ontbrandde de Tweede Wereldoorlog en in 1942 vielen de Japanners Indonesië binnen; alle Nederlanders werden opgepakt en naar interneringskampen gestuurd.

Drieënhalf jaar lang zat vader met zijn moeder in een kamp opgesloten. Eerst in Batavia en later in Struiswijk. Omdat volwassen mannen en vrouwen van elkaar gescheiden werden, vernamen ze al die tijd niets over het wel en wee van Jozef Komkommer. Zijn

vader was een vreemde figuur op de achtergrond geworden over wie zijn moeder sprak, maar aan wie hij geen enkele herinnering bewaarde.

‘Tegen de kinderen waren de Japanse soldaten uiterst vriendelijk. Ik heb nooit het gevoel gehad dat ze de vijand waren. Er was zelfs een officier die schilderles gaf. Maar scholen waren er niet en ik leed voortdurend honger. Het weinige eten dat we kregen werd geserveerd in een bananenblad. In die tijd bestond mijn lievelingsgerecht uit beschimmeld brood met kokosolie en zout. Hemels. Jaren later heb ik het nog eens geprobeerd, maar viel dat even tegen!’

De scholen mochten dan gesloten zijn, een van zijn academische prestaties die hem het meest met trots vervulde, was dat hij als vierjarige had leren roken. In het kamp was er maar één plek waar vuur was: de keuken. Zijn moeder rolde haar eigen sigaretten, maar had geen lucifers. Daarom stuurde ze haar zoon op pad met de opdracht aan de kok te vragen haar sigaret aan te steken. Op de terugweg rookte de jonge Jacques deze dan vaak zelf voor de helft op.

Moeder en zoon hadden een innige band en verafgoodden elkaar. Omdat Jacqueline uit het Zwitserse Neuchâtel kwam was hun voertaal Frans.

‘De dagen kwamen en gingen en werden gevuld met spelen, vechten, ravotten en zeuren om eten. Tot op een dag mijn moeder doodziek werd. Ze kreeg tyfus, in die tijd een levensbedreigende ziekte, zeker als je al verzwakt was. Ze was ten dode opgeschreven. Omdat niemand iets over mijn vader wist, werd ik naar een weeshuis overgeplaatst waar ik maandenlang moest verblijven. De scheiding was traumatisch. De eerste nachten braakte ik van angst

en eenzaamheid. Op een avond zei het meisje dat naast me lag: “Kom bij me in bed liggen.” Haar teken van liefde heeft me veel deugd gedaan. Helaas ben ik na al die jaren haar naam vergeten. Gelukkig herstelde mijn moeder en werden we weer herenigd.’

Enkele dagen nadat de atoombomben op Hiroshima en Nagasaki verwoestend hadden uitgehaald, capituleerde het Japanse Keizerrijk en behoorde de Tweede Wereldoorlog definitief tot het rijk der geschiedenis. Moeder en zoon werden overgebracht naar een *displaced persons camp* in Singapore waar Jozef Komkommer, die de hele oorlog in Birma in een werkkamp had gezeten en als krijgsgevangene had moeten meehelpen bij het aanleggen van spoorlijnen en bruggen, hen opwachtte. Hij was altijd een reus van een man geweest die, dankzij een voorliefde voor de betere keuken, ruim over de honderd woog, maar aan het eind van de oorlog was hij verschrompeld tot een geraamte van nauwelijks vijfenveertig kilo. Ontroerd stapte Jozef op zijn gezin af en zei: ‘Ik ben je vader.’ Zoon Jacques wenste maar één ding: wegvluchten van die vreemde man met wie hij niets te maken wilde hebben.

‘Het is een moment van diep verdriet voor mijn vader geweest. En toch, ondanks alle ellende en zonder het te willen romantiseren, was die periode in het Japanse concentratiekamp Struiswijk een oprecht gelukkige tijd. Ik ben nooit meer naar Indonesië durven terugkeren, uit angst dat de gekoesterde droom zou vervliegen.’

De tijd was aangebroken om met het schip Nieuw Amsterdam naar het oude continent te varen. Pas toen ze in Nederland aanmerden beseftte het gezin hoeveel geluk ze hadden gehad dat ze tijdens de oorlog in een jappenkamp hadden gezeten. Bijna niemand van de Amsterdamse tak van de familie Komkommer had de oorlog overleefd.

Niet alleen de familie, ook het familiebedrijf was verdwenen – maar dat weerhield een berooide opa er niet van om opnieuw te beginnen. Van de heer Gutschmaier – een Zwitserse vriend en eigenaar van een papierfabriek – leende hij enkele duizenden Zwitserse franken zodat de diamantfirma I.Komkommer International N.V. uit de as kon herrijzen. Gezien de omstandigheden leek het Jozef wenselijk dat zijn vrouw en zoon tijdelijk bij Jacquelines zus Madeleine en haar man – de zeer aantrekkelijke huisarts Claude, die tal van Zwitserse huismoeders in de wachtzaal van zijn kabinet deed branden van verlangen – zouden aansterken. Ze gingen in het huis in Corcelles wonen, een dorpje vlak bij Neuchâtel. Ook nu brak er een periode aan waar vader, die meer dan hij wilde toegeven in wezen een homo nostalgicus was, later met onverdeeld genoeg op terugkeek.

‘Het was een prettige tijd. Ik sliep met mijn twee neven Jean-Claude en François op een kamer en we deelden hetzelfde donkere gevoel voor humor. Samen wandelden we ’s morgens naar school, waar ik op de speelplaats grote sier maakte, want ik kon blootsvoets op de ruwe kasseien lopen. Dit kwam natuurlijk doordat ik jarenlang nooit schoenen had gedragen, een lacune die ik naderhand met een Imelda Marcos-achtige passie heb opgevuld. Mijn rekenkundige inzicht was matig, maar ik kon wel uitstekend in kerktorens klimmen. Zelfs medewerkers van het Rode Kruis kwamen mijn prestaties bewonderen. Ik was een atletisch straatschoffie. Wat ik zo onwezenlijk vond waren de onbeperkte hoeveelheden eten die overal in winkels zomaar voor het grijpen lagen. Gedreven door de herinnering aan honger stal ik als de raven. Tante Madeleine had een afspraak met de winkeliers. Die moesten haar vertellen wat ik allemaal had meegenomen en dan betaalde ze dat later aan hen terug.’

‘Op school kreeg ik mijn eerste klap. De juffrouw vroeg aan de hele klas om te bidden, maar ik zei: “Wij zijn Joods, dus ik kan niet meedoen.” Toen kwam die harde klap en ik had het meteen begrepen. Het bidden ging nadien haast vanzelf.’

Een jaar lang verbleven moeder en zoon in Zwitserland en in die tijd slaagde opa Komkommer erin om de motor van I.Komkommer International opnieuw te laten aanslaan en zocht hij, zodra de zaken weer goed draaiden, voor zijn familie een appartement uit aan de Apollolaan in Amsterdam.

‘In Amsterdam ging ik absoluut *niet* graag naar school. Eerst de Daltonschool en later de Joodse hbs, waar me tijdens het schoolkoor werd aangemaand vooral mijn mond te houden. “Komkommer, zwijg!” was de enige pedagogische tip die ik van mijn muziekleraren kreeg. Tot overmaat van ramp moest ik zondags naar de religieuze school, waar ik Hebreeuwse les kreeg. Niet omdat mijn vader gelovig was, hoegenaamd niet zelfs. Wél omdat hij het, na alles wat er in de Tweede Wereldoorlog was gebeurd, belangrijk vond dat ik een diepe kennis meekreeg van de Joodse cultuur.’

De diamanthandel mocht dan aantrekken, met de wereld ging het na enkele jaren van relatieve rust van kwaad tot erger. Het uitbreken van de Koreaanse Oorlog (1950-1953) zorgde ervoor dat de Koude Oorlog enkele graden warmer aanvoelde. Jozef Komkommer zag het met enig wantrouwen aan en vreesde dat de tragedie zich zou herhalen. Daarom zocht hij voor zijn vijftienjarige zoon een veilig onderkomen in een Joods gastgezin in New Rochelle, een dorp vlak bij New York City en op een veilige afstand van de langeafstandsraketten van de allergrootste mensenvriend Jozef Stalin. In de Verenigde Staten waren de jaren van overvloed aan gebroken. De meeste gezinnen hadden een ijskast, twee wagens

*Jacques Komkommer,
de grootste Charles Baudelaire-kenner van New Rochelle.*

op de oprit en een televisie in de huiskamer waar huisvrouwen, dankzij de succesvolle televisiereeks *The Liberace Show*, nog voor ze van *the love that dare not speak its name* hadden gehoord, kans zagen verliefd te worden op Liberace. Op school blonk vader uit in voetballen en worstelen en in het onbeantwoord laten van brieven uit het thuisland (*'Dear Robert, Sorry that I haven't answered your letter before but you must forgive me on the ground that I am a frightfully lazy bastard'*), en iets minder in positieve wetenschappen. Daarom studeerde hij na het middelbaar *Liberal Arts* en filosofie aan de universiteit van Ohio. Naast de periode in het jappenkamp waren de losbandige Amerikaanse jaren de gelukkigste uit zijn jeugd.

'Ik vond het een verademing om eindelijk te kunnen ontsnappen aan de zwartgallige sfeer in Europa. Wat ik aan Amerika geweldig vond was de vrijheid die er heerste. Alles kon. De jazz kwam op. Ik leerde Bessie Smith, Billie Holiday en Joseph White kennen. Ik las *The Catcher in the Rye* van J.D. Salinger. Je had er strenge drankcontroles. Je moest een geldige identiteitskaart met foto kunnen voorleggen. Bier mocht je drinken vanaf je achttiende, maar sterkedrank pas vanaf je eenentwintigste. Ik kreeg de smaak goed te pakken, begon in die jaren veel te veel te drinken en raakte verslaafd.'

Na de universiteit was het tijd om de eerste behoedzame stappen op de arbeidsmarkt te zetten. Zijn ouders waren ondertussen naar Antwerpen verhuisd, want die stad was het wereldcentrum van de diamanthandel geworden. Als enig kind – Jacqueline was door een ziekte die ze had opgelopen onvruchtbaar geworden – werd van Jacques verwacht dat hij tot de familiezaak zou toetreden. Om het vak van diamantslijper te leren stuurde Jozef Komkommer zijn zoon achtereenvolgens naar Johannesburg en Tel Aviv, waar vader, althans volgens de overlevering, veel succes bij de vrouwen oogstte

en regelmatig in zijn badkamer de met lippenstift aangebrachte liefdeskreet ‘*I love you, Jacky*’ van het spiegelglas moest vegen. In Israël leerde hij in de bar van het Tan Hotel arak drinken. Hij sloot er vriendschap met Abba Eban en Binyamin Ben-Eliezer.

Dan was het eindelijk tijd om naar België te migreren en er als diamantair zijn brood te verdienen. Jacques-Henri was toen driewintig jaar jong en had op vier continenten en in zes landen gewoond, vaak zonder zijn moeder en bijna altijd zonder zijn vader – hoewel die op de achtergrond een sterk aanwezige figuur bleef.

‘Of mijn vader streng was? Wat denk je? Ik zal een voorbeeld geven. Ik had van hem een Alfa Romeo Spider gekregen en er een zwaar ongeval mee gehad. Maandenlang lag ik met een gebroken rug in het ziekenhuis. De eerste dag stond mijn vader naast mijn ziekbed en vertelde me dat ik me niets moest aantrekken van de auto en dat ik onmiddellijk een nieuwe zou krijgen. Mijn vader kon erg opvliegend zijn, maar hij vergaf me alles. Hij beseftte dat ik geen normale jeugd had gehad en wilde het zoveel mogelijk goedmaken. In het begin stond ik afwijzend tegenover hem. Nadien angstig. Maar met de jaren zijn mijn liefde en bewondering voor hem alleen maar toegenomen.’

De Belgische periode viel samen met de Swinging Sixties, die ook voor de firma I.Komkommer International, Pelikaanstraat 62 te 2018 Antwerpen even zorgeloos voorbij zouden wiegen als een zomerse melodie van Françoise Hardy. In de schaduw van het Centraal Station liep de hele wereld binnen en buiten om er diamanten te verhandelen.

Elke weekdag gingen vader en zoon werken en stipt om acht uur kwamen ze op kantoor aan. De zaken floreerden.

COLOFON

© 2025 Uitgeverij Manteau / Standaard Uitgeverij nv, Franklin Rooseveltplaats 12,
B-2060 Antwerpen en Jo Komkommer

www.standaarduitgeverij.be
info@standaarduitgeverij.be

Vertegenwoordiging in Nederland
New Book Collective, Utrecht
www.newbookcollective.com

Omslagontwerp en vormgeving binnenwerk: Jan Hendrickx

Omslag- en auteursfoto: Zoë Komkommer

Foto's binnenwerk:

blz. 80: Wikimedia Commons – Rob Mieremet/Anefo

blz. 93: Wikimedia Commons – Mondadori Publishers in *Bolero*

blz. 107: Belga Images

blz. 134, 135, 152: Jan Lemaire

blz. 172: gepubliceerd met toestemming, www.vonrauch.com

blz. 265: archief familie Camiel

Overige: archief Jo Komkommer

Eerste druk: mei 2025

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Niets uit dit boek mag op enigerlei wijze worden gebruikt of gereproduceerd voor het trainen van kunstmatige-intelligentietechnologieën of -systemen.

Dit werk mag niet gebruikt worden voor tekst- en datamining (artikel 4, lid 3 Richtlijn (EU) 2019/790).

Ondanks alle zorg die aan de samenstelling van de uitgave werd besteed, kan de redactie of de auteur noch de uitgever aansprakelijkheid aanvaarden voor eventuele schade die zou kunnen voortvloeien uit enige fout die in deze publicatie zou kunnen voorkomen.

ISBN 978 90 223 3995 4
D/2025/0034/148
NUR 303